

Марина ТАШКОВСКА

ЦИВИЛНАТА ОДБРАНА КАКО КОМПОНЕНТА НА ОДБРАНБЕНО-ЗАШТИТНИТЕ СИСТЕМИ

1. Поим, улога и место на цивилната одбрана

Пред многу векови, во една прилика Аристотел забележал: "Оној кој не е во состојба да живее во едно општество, или кој нема потреба од тоа, затоа што си е доволен себе си, мора да е или животински или бог". Но таквите се навистина ретки. Огромно мнозинство луѓе живеат во заедници во кои своите потреби и желби ги задоволуваат далеку поефикасно отколку да живеат сами. Имено, живејќи во заедница, човекот развива определени способности и здружувајќи ги со способностите на другите си го чини животот полесен и по-содржаен. А одбраната и заштитата се заеднички потреби и како такви бараат здружување на сите способности, овозможувајќи на тој начин да се создаде одбранбено-заштитен систем кој успешно ќе ги елиминира сите потенцијални извори на загрозување.

Фактот дека човекот во својата долгогодишна историја постојано бил предмет на разни загрозувања, е причина за создавање одбранбено-заштитни структури кои треба да му обезбедат полесен, посодржаен и спокоен живот, перспективен развој и заштита на неговите и вкупните материјални вредности.

Затоа првите обиди на човекот за заштита и спасување, гледано историски, како активност, се присутни во сите епохи и периоди од развојот на човековата заедница. Човекот, во почетокот од својот развој ја остварувал таа потреба повеќе рефлексно, индивидуално, неорганизирано, или пак недоволно организирано. Оваа активност се развивала и усовршувала согласно општествените промени и била една од основните причини која доведувала до најниски и основни форми на организирање. Создавањето на семејството, племето, родовите и пошироките општествени заедници, покрај другото, имало цел и остварување организирана одбрана и заштита во случај на опасности кои му се заканувале на човекот.

Почетоците на цивилната одбрана, односно организираната заштита на населението и неговите добра од воени дејствија, ги наоѓаме уште за време на Првата светска војна. Тие се поврзани со појавувањето на авијацијата, воените отрови и нивното користење.

Меѓутоа, современата цивилна одбрана се оформува и вистински почнува да се развива во текот на Втората светска војна кога непријателската авијација успева да ги пренесе воените операции зад линијата на фронтот и многу градови станале цел на напад од воздух. Цивилното население било непрекинато изложено на опасности, страдало и имало жртви. Ваквата состојба довеле до тоа да се зголеми процентот на жртвите на цивилното население во однос на војниците.

Ваквото поместување на процентуалниот однос на загубите на штета на цивилното население наметнало ултимативно барање: низ процесот на развојот на воените дејствија сè поголемо внимание да се сврти кон организирана заштита и спасување на населението и материјалните добра.

Оттогаш па до денес, цивилната одбрана и покрај долгата историја на постоење и делување, не губи на значење. Таа е сеуште актуелна и на нејзиното делување задолжително треба да се смета.

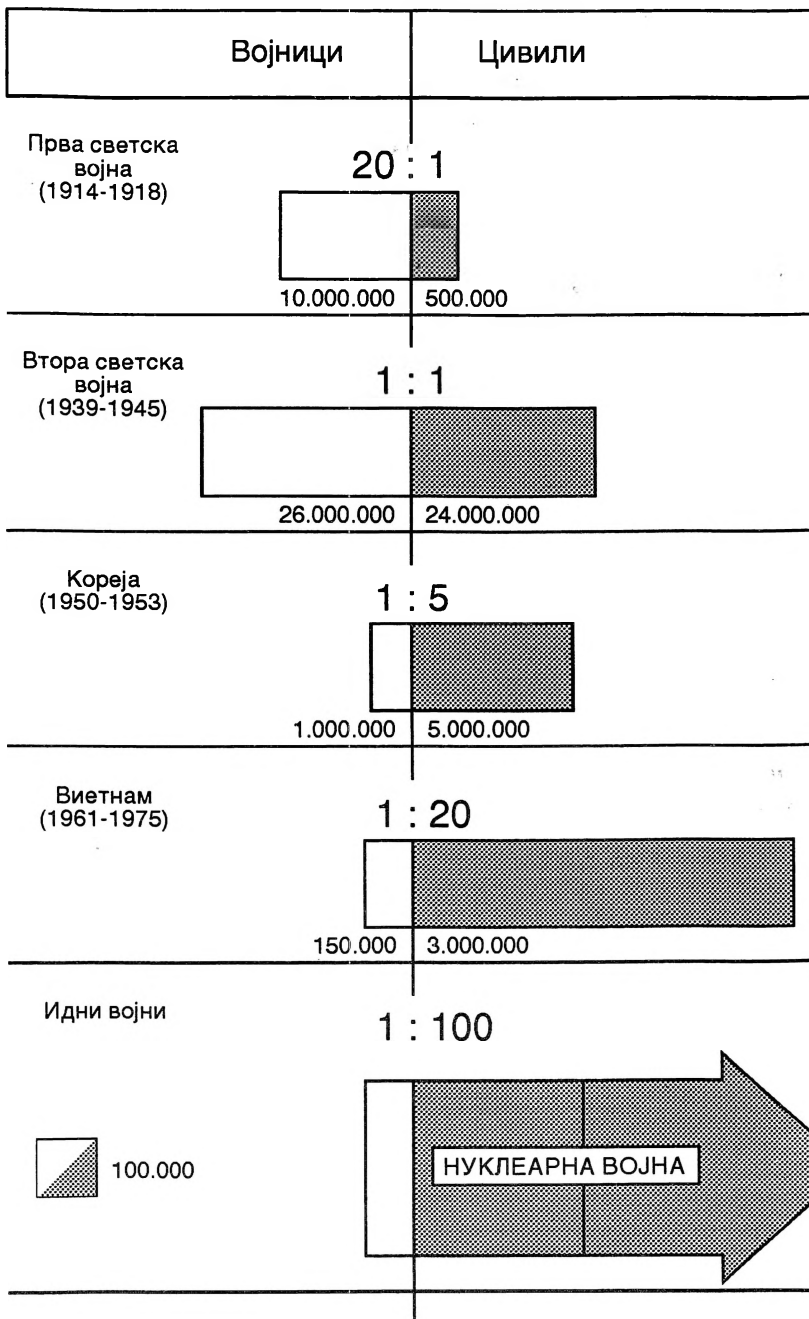
Тоа го потврдува и фактот дека од сите актуелни одбранбени концепции (концепција на "државна одбрана", концепција на "превентивна одбрана", концепција на "детерантна одбрана", концепција на "сеопфатна одбрана", концепција на "народна одбрана и народна војна", концепција на "тотална одбрана") на цивилната одбрана ѝ се придава големо значење. Пред сè, таа се третира како потсистем на системот на одбраната. Цивилната одбрана, во скоро сите наведени одбранбени концепции се третира трислојно, односно како организам кој врши три вида одбранбено-заштитни активности:

- а) воочување и откривање на опасностите;
- б) заштита, одбрана и спасување на населението и на материјалните добра од катастрофи и воени разурнувања;
- в) учество во невооружени форми на борба и отпор.

И на крај, треба да биде присутен моментот дека цивилната одбрана, во идните војни, природни катастрофи и сè повеќе актуелните глобални извори на загрозување, ќе има сè позначајно место. Оттука, модалитетите на современата цивилна одбрана отвораат огромни хоризонти за нови решенија како продукти на актуелните предизвици на новото време.

Од изнесеното може да се констатира дека цивилната одбрана е денес присутна во целиот свет. Во современи услови слични поими на цивилната одбрана постојат и на исток и на запад и тоа независно од тоа дали се работи за неутрални земји, бивши социјалистички, или пак за земјите што му припаѓаат на НАТО - пактот.

Во некои од овие држави, како на пример во САД, цивилната одбрана се третира како активност од стратегиско значење, насочена кон заштита и одбрана и од воени и од мирновременски катастрофи (1). Во ЗНД таа е дел од воената политика на државата, односно компонента на одбраната од стратегиско значење, но истовремено претставува и "комплекс на мерки од економски и социјален карактер, што се преземаат со цел да се заштити населението од последиците предизвикани од хаварии, катастрофи и слични несреќи(1).

ШЕМА Бр. 1 Однос помеѓу воените и цивилните загуби во војна

Оттука може да се констатира дека "цивилната одбрана е функционално-организациски субсистем на одбранбено-заштитниот систем што се занимава со одбрана, заштита и спасување на населението и материјалните добра од природните технички катастрофи и други големи несреќи и воени разурнувања, по пат на обезбедување услови за нормален живот и работа на погодените подрачја, со делување на цивилното население во невооружената борба и отпор кон агресијата и обезбедување услови за севкупна одбрана и заштита низ набљудување и извесување, заднински активности на населението, системско-логистичка поддршка и сл." (1).

2. Цели, насоки, задачи и начела на цивилната одбрана

а) Цели на цивилната одбрана

Во основа, целите на цивилната одбрана произлегуваат од одбранбената концепција и од целите на одбранбениот систем на државата и претставуваат нивна конкретизација.

На цивилната одбрана, во однос на изворите на загрозување и опасности ѝ се поставуваат следниве цели:

- да придонесе да се зачува мирот; и
- да придонесе да се искоренат изворите на загрозување и опасности.

Двете цели имаат превентивно значење.

Во поглед на сигурноста, цивилната одбрана има цел:

- да се зголеми отпорноста на луѓето и општеството од загрозувања и опасности; и
- да се зголеми и одржи сигурноста на луѓето, материјалните добра, државата и општеството.

Овие цели се превентивни. Можат да се постигнат само со добри одбранбени подготовки на населението и со оптимална одбранбена организација. Во поглед на одбранбено-заштитните подготовки на цивилната одбрана е да се оспособи населението и општеството воопшто за ефикасна превентивна и успешна одбрана.

Основни цели на цивилната одбрана во однос на остварувањето на одбраната се:

- да создаде најповолни услови за функционирање на одбраната во услови на загрозеност;
- да постигне максимален учинок во совладувањето на изворите на загрозување и надминување на штетните последици.

Општо земено, генерална цел на цивилната одбрана е заштита на луѓето и материјалните добра.

б) Насоки на цивилната одбрана

Цивилната одбрана во минатото била насочена кон заштита и спасување на населението и материјалните добра од воени разурнувања. Меѓутоа, со менувањето на општите услови за живот, изворите на загрозување во светот, меѓународно-воено-политичките односи и

развојот на технологијата, а со тоа и условите за производство и работа, се проширува фронтот на насоченоста на цивилната одбрана. Денес, во современи услови на живот и работа, може да се зборува за целосно идентична насоченост на цивилната одбрана речиси во сите земји. Таа е насочена кон заштита и одбрана од:

1) во услови на мир:

- природни (елементарни) непогоди (земјотреси, поплави, лавини, пожари, ветер итн.);
- технички, односно технолошки хаварии (акцидент на нуклеарни постројки, експлозии во хемиската индустрија и сл.);
- намерно или ненамерно предизвикување на загрозувања од поголеми размери (пожар и сл.).

2) во услови на војна:

- воени разурнувања;
- насилно и друго непријателско дејствување на вооружените сили на агресорот и неговите институции;
- сите загрозувања во услови на мир што можат да се јават и во услови на војна.

Од сето ова може да се заклучи дека цивилната одбрава е насочена кон превентивна заштита, одбрана и спасување на населението, материјалните добра, но и на општеството, државата, човековата околина и еко-системот во целина.

в) Задачи на цивилната одбрана

Задачите на цивилната одбрана произлегуваат од утврдените цели и од одбранбената политика на секоја држава. Како заеднички и најважни задачи на цивилната одбрана се:

- Истражување и проценување на опасноста и загрозеноста на населението и материјалните добра и утврдување на можностите, облиците и средствата за заштита и спасување (на пример, истражување на природните, техничко-технолошките катастрофи и сл.);

- Нормативно-правно регулирање на цивилната одбрана во склад со меѓународните конвенции и националните услови и потреби (донесување на закон за цивилна одбрана);

- Организирање на системот за цивилна одбрана и негово постојано усовршување;

- Обука на населението, оспособување и образование на раководен и стручен кадар за потребите на цивилната одбрана;

- Материјално-техничка опременост на системот на цивилна одбрана и производство на средства и опрема за потребите на цивилната одбрана;

- Психофизички, социјални, здравствени, мобилизациски и други подготовки на населението и припадниците на единиците на цивилната

одбрана;

- Градење засолништа;
- Планирање и насочување на развојот на цивилната одбрана;
- Финансирање на цивилната одбрана;
- Развој на вкупната превентивно-заштитна способност на цивилната одбрана и остварување на превентивната заштита;
- Навремено откривање на опасности и благовремено известување на населението;
- Непосредно спротиставување на опасностите со цел да се заштитат населението и материјалните добра;
- Укажување прва медицинска помош на повредените и ранетите;
- Спречување на епидемии, заразни болести и отстранување на секундарните извори на загрозување;
- Обезбедување јавен ред и мир;
- Асанација на погодените подрачја и воспоставување услови за нормален живот и работа.

На овие задачи треба да се додадат и оние кои се јавуваат само во воени услови:

- Заштита и спасување од оружје за масовно уништување;
- Вршење заднински активности со цел да се помогне на армијата и населението (1).

2) Начела на цивилната одбрана

Врз основа на концепциските ставови на цивилната одбрана се изградени начелата врз кои таа се организира, подготвува и спроведува.

Во поглед на начинот на вклучување на граѓанинот во цивилната одбрана, посебно во цивилната заштита, постојат две начела: начело на доброволност и начело на задолжителност. Исто така, во поглед на евакуацијата постојат две начела: начело на вертикална и начело на хоризонтална евакуација.

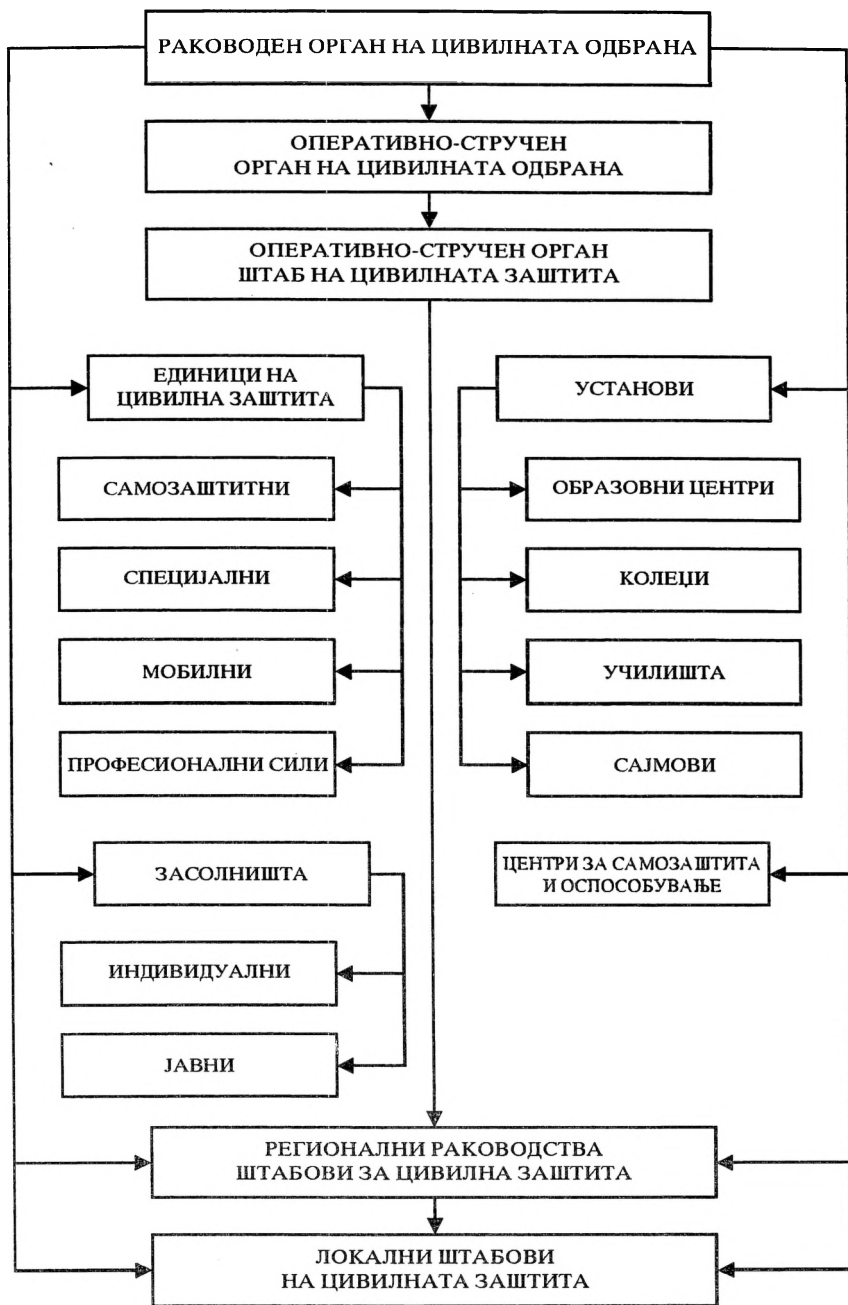
Првото начело во принцип значи- "остани каде што си", што подразбира изгледба на засолништа за сите граѓани (Швајцарија, Германија).

Второто начело подразбира оддалечување од погодените подрачја (на пример во Франција).

Во светот постојат држави кои го применуваат само првото (Швајцарија, Германија), или само второто начело (Франција). Меѓутоа, постојат и држави кои комбинирани ги применуваат двете начела на цивилната одбрана (САД, ЗНД).

Исто така, постојат и општи начела на цивилната одбрана и тоа:

- Задолжително самозаштитно однесување на секој поединец;
- Континуирано дејствување на цивилната одбрана во услови на мир и во услови на војна;
- Поврзаност на цивилната одбрана со другите сегменти од

ШЕМА 3, Цивилна заштита (начелна шема)

ШЕМА 2.

одбранбениот систем;

- Организираност и подготвеност на општеството за остварување на заштитата и одбраната;

- Координираност на елементите на цивилната одбрана со другите сегменти од одбранбено-заштитниот систем;

- Професионалност во остварувањето на стручните работи и задачи на цивилната одбрана;

- Вклучување на доброволните организации во активностите на системот на цивилната одбрана;

- Хуманост и солидарност во сите услови, односно делување во духот на меѓународните конвенции.

3. Елементи и сили на цивилната одбрана

Структурата на цивилната одбрана е детерминирана од природата и функциите на системот. Тоа упатува на елементите на системот врз основа на кои тој егзистира, како и на нивната внатрешна содржина и функционалност. Со оглед на специфичностите на организирањето на функцијата на цивилната одбрана во која свое место, улога и значење имаат бројни субјекти, структурата на цивилната одбрана ја чинат специфична и разгранета. Според тоа, врз неговата структура влијаат повеќе фактори. Тие се: видот на државата (федерација, конфедерација, унитарна држава и др.), големината на државата (по површина и бројот на жители), воено-политичката положба на земјата, видот, зачестеноста и интензитетот на елементарните непогоди и значењата од областа на одбраната и заштитата.

Треба да се има предвид фактот дека максимално развиениот систем на цивилната одбрана во себе мора да ги инкорпорира следниве потсистеми или системски содржаните активности:

1. цивилна заштита;
2. систем за набљудување и известување;
3. стручни организации, сојуз на цивилна одбрана;
4. систем за противградна одбрана;
5. стручни организации, служби и претпријатија;
6. произведувачи на средства и опрема;
7. доброволни стручни организации;
8. масовни доброволни организации;
9. воени сили на цивилната одбрана;
10. едукативен систем (види шема 2 и 3).

1. Цивилната заштита претставува сложена, масовна и организирана потсистемска активност за заштита, одбрана и спасување на населението и материјалните добра од елементарни непогоди, технички и други катастрофи и воени разурнувања.

2. Системот за набљудување и известување претставува благовремено

откривање и следење на сите видови опасности од елементарни непогоди и други несреќи, на воени дејствија што можат да ги загрозат луѓето, материјалните добра и нивно известување и тревожење.

3. Сојузите на цивилната одбрана се доброволни организации на граѓаните. Всушност, тоа се месните организации поврзани во сојузи, во чии рамки се развиваат активности на цивилната одбрана, со цел да се заштити и спаси населението и материјалните добра од елементарни непогоди и воени дејствија.

4. Системот за противградна одбрана се организира во зависност од потребите и конкретната проценка на секоја земја. Во основа, оваа потсистемска активност има задача да ги следи метеоролошките услови и да воспостави врска и координација со станиците за активирање на противградните ракети.

5. Стручните организации со своето редовно, професионално работење, или со својот потенцијал, можат да се вклучат во активностите на цивилната одбрана. Тие се делат на две групи: во првата спаѓаат институциите, заводите, службите, болниците и другите здравствени организации (геофизички, сеизмички, метеоролошки, хидролошки, епидемиолошки, противпожарни), а во втората: комуналните, градежните и другите претпријатија кои можат ефикасно да се вклучат во асанација на теренот, заштитата, спасување и сл.

6. Произведувачи на средства и опрема за заштита и спасување и нивни пласман.

7. Доброволните стручни организации (противпожарни единици, црвен крст, хуманитарни организации и сл.), со својата програма и работа се вклучени во активностите на цивилната одбрана, особено во цивилната заштита.

8. Масовните доброволни организации (на пример, сојузите на резервните воени старешини, еколошките организации и движења, мировните движења и сл.) имаат цел масовно мобилизирање на населението во случај на агресија и нивно вклучување во невооружените форми на отпор и спротиставување.

9. Воените сили на цивилната одбрана се јавуваат како редовни единици и како посебни организирани, опремени и оспособени воени единици за брзи акции за заштита и спасување (на пример: во САД, ЗНД, Австрија и др.).

10. Едукативниот систем на цивилната одбрана зависи од концепцијата и организацијата на образованието за одбрана и заштита. По правило, се спроведува во рамките на редовното образование и низ разни облици на воншколско образование (семинари, курсеви и сл.).

Постојат посебни органи задолжени за развојот и употребата на цивилната одбрана. Тие се: раководен орган; советодавен орган и оперативно-стручен орган.

1. Надлежни, односно раководни органи се: Министерството за внатрешни работи и Министерството за одбрана. Во рамките на овие министерства постојат посебни органи за раководење и извршување на

стручните работи од областа на цивилната одбрана. Тие се: генералните секретаријати или администрации (Италија, Белгија), федералните органи (Германија, САД). Генералните дирекции и секретаријати се поделени на поддирекции, односно управи и сл. (на пример, оперативни служби, за превентива, за цивилна заштита), а во нивни состав се и генералните инспекции и националните институти за проучување на цивилната одбрана (Франција).

Во најголем број европски држави цивилната одбрана е во надлежност на Министерството за внатрешни работи (Швајцарија, Шведска, Австрија, Франција, Данска, Белгија, Велика Британија). Во бившите социјалистички држави таа беше во надлежност на Министерството за одбрана (Бугарија, ЗНД). Во САД таа е во надлежност на Министерството за одбрана. Во Италија надлежностите во поглед на цивилната одбрана се поделени меѓу Министерството за внатрешни работи и Министерството за одбрана, а потсистемот цивилна заштита е во надлежност на Министерството за цивилна заштита.

2. Советодавни органи се советите и одборите што делуваат во парламентите, владите или министерствата со задача да го следат развојот на цивилната одбрана и со свои совети и препораки да влијаат врз политиката за нејзиниот развој.

3. Оперативно-стручните органи се штабовите на цивилната одбрана, односно штабовите за цивилна заштита или соодветните органи (управи и сл.).

Покрај овие органи, секој потсистем на цивилната одбрана има свое раководство, што е одговорно за својата активност пред оперативно-стручниот и раководниот орган.

Од наведеното може да се изврши следнава систематизација на системот на цивилната одбрана:

а) според надлежноста:

- системи на цивилна одбрана во надлежност на министерствата за внатрешни работи;

- системи на цивилна одбрана во надлежност на министерството за одбрана;

- системи на цивилна одбрана со релативна самостојност или меѓуресорска положба.

б) според функционалните инкорпорираности во општествено-политичкиот систем:

- системи на цивилна одбрана со цивилен карактер;

- системи на цивилна одбрана со цивилно-воен карактер.

в) според опфатот:

- сеопфатни;

- селективни.

г) според учеството на граѓанине:

- со доброволно учество;

- со задолжително учество;

- со доброволно-задолжително учество
- д) *сйоред дефинираноста на организацијата:*
- строго дефинирана организација и формација;
- еластична организација и формација.

ЛИТЕРАТУРА

1. Prof. dr Božidar Javorović: "Suvremeni sustavi civilne odbrane", otvoreno sveučilište, Zagreb, 1992 god.
2. Д-р Ратко Стојановиќ: "Заштита и спасавање људи, материјалних добара у ванредним ситуацијама, ВИЗ Београд, 1976 г.
3. Константин Сукљеник: "Цивилна одбрана", Савремена војна мисао, Београд, 1976 г.
4. Лоренс Ц. Вејл: "Цивилна одбрана- САД, СССР, Швајцарија, Велика Британија, ВИЗ, Београд, 1991 г.
5. Марина Ташковска: "Цивилната одбрана како сегмент на одбранбените системи во новите услови (магистерска теза, одбранета на Филозофскиот Факултет во Скопје, 1993 г.)
6. Зоран Нацев: "Едукативни проекции во одбраната", НИП, Ѓурѓа, Скопје, 1995 г.
7. Д-р Трајан Гоцевски: "Одбраната на Македонија", Студентски збор, Скопје, 1992 г.
8. Д-р Трајан Гоцевски: "Политичкиот и економскиот систем во одбраната на Република Македонија", Просвета, Куманово, 1994 г.

Marina TAŠKOVSKA

CIVIL DEFENS AS COMANENT OF AN DEFENS PROTECTIVE SUSTEM

Be side of its long huistory of egsistence and aktivitu, defens-protective sustem and civil defens also, are aktuel and we must count of them in an modern circumstences. Especialu is importante the moment that civil defence, in the future, will take a hight place as a component of defens-protective sustem in an modern wor, naturale catastrophies and at an global sources of contentimations.

Because of that, in the new circumstences, the growing up of civil defens must be organised at highest level for the perpouses and needs of the socuetu. Thet means, civil defens is unicate, prephesionale sustem of defens and rescining the people, things and other materiale needs in case of an speciale sitneciones of wor activites elementaru catastrophies ar techno-technologikal catastrophes in peace or dyring the war.